

Тетяна КАЛЕНИЧЕНКО, Руслан КОХАНЧУК

БУТИ ПОРУЧ

Основи військового капеланства
для військових і волонтерів

СЛОВО ВІД АВТОРІВ

Реальність війни змусила нас поглянути на світ під іншим кутом зору. Слова, які здавалися банальними, почали набувати особливого змісту. Деякі з них раптово утвердились у нашому словнику. Слово «капелан» не просто увійшло у суспільний дискурс, а надійно закріпилося в ньому. Воно існує в багатьох «одежах», починаючи від журналістських тусовок до академічного релігієзнавства, від вигадок церковних активістів – до препаративного законодавства. Але ми запрошуємо вас дізнатися про тих служителів, які носять це звання.

«Бути поруч» – саме так звучить кредо військових капеланів багатьох армій. Вони покликані залишатись пліч-о-пліч з військовими, підтримувати їх духовно, ставати невід'ємною частиною військового колективу. Ці служителі не лише завжди поруч зі своїми друзями, а й підтримують їхні родини, слугують мостом між мирним життям та фронтом.

Як часто трапляється з чимось новим, кожен вкладає в поняття «капелан» свій зміст і свої акценти. Внаслідок цього про капеланство, як явище, можна почути багато версій і вигадок.

Зважаючи на історичні обставини, українське військове капеланство народжується на тлі війни, а відповідно всі його «дитячі хвороби» накладаються на доволі складну ситуацію. Автори не знайшли історичних аналогій створення інституту військового капеланства за подібних умов, що робить наш теперішній досвід унікальним.

Розробники брошури спробували поєднати свої знання та попередній професійний досвід, щоб окреслити те, що можна назвати сучасним військовим капеланством. На подальших сторінках ви дізнаєтесь більше про місію військових капеланів, їхню роль та функції, завдання, співпрацю з суспільством, про релігійне середовище в Україні, отримаєте практичні матеріали та контакти.

Наприкінці нашої брошури ми подаємо два тексти, які були написані в 2015 р. і, на наш погляд, найкраще характеризують зовнішній і внутрішній бік капеланського служіння.

Автори висловлюють подяку професору Олександрю Сагану за ініціативу у виданні цієї книги, доктору Наомі Пейджет, кризовому інтервенту при ФБР (США) та доктору Девіду Боану з Інституту гуманітарних катастроф (США) за можливість скористатися почутим під час їхніх навчальних курсів, меценатам, які взяли на себе фінансові видатки з видання цієї брошури, а також тим експертам, офіцерам, військовим капеланам та небайдужим волонтерам, які спонукали нас до роздумів.

**Полковник Руслан Коханчук,
аспірант та журналіст Тетяна Калениченко.**

Походження терміну «капелан»

Попри те, що слово «капелан» поширене в багатьох іноземних мовах (англійська – «chaplain», боснійська, сербохорватська – «kapelan», голандська – «kerlaon», датська, норвезька – «kapellan», іспанська – «capellán», португальська – «capelão», італійська – «capellano», литовська – «kapelionas», російська – «капеллан», французька – «chapelain, aumônier», болгарська – «капеланът», естонська, словацька, словенська, німецька, чеська, шведська – «kaplan», угорська – «káplán», фінська – «kappalainen», староукр. – «капеллян») статті у Вікіпедії про цей термін, професію чи явище (за винятком англійської версії) можна назвати дуже скромними. Можливо причина в тому, що це слово вже має наліт звичайності чи буденності.

Історія виникнення терміну «капелан» сягає IV століття і пов'язана із воїном на ім'я Мартин (317-397), хоча перше свідoctво застосування терміну відноситься до 741 року. Ця історія трапилася у місті Ам'єн (північна Франція). Як пише Католицька енциклопедія: «Це місто стало ареною легенди про плащі». За свідченням історичних джерел, батько Мартина був військовим трибуном у римській армії. Одним зимовим вечором 338 року молодий воїн, проїжджаючи через браму міста, побачив жебрака, який просив милостиню. Оскільки у офіцера при собі не виявилось грошей, він розрубав мечем навпіл свого плаща і одну половину віддав бідному. Тієї ж ночі уві сні Мартин побачив, що цей загорнутий у плащ жебрак – Ісус Христос.

Через деякий час він звільнився з військової служби і, отримавши благословення від єпископа Пуат'є Іларія Піктавійського, з кількома колишніми військовими товаришами заклав перший пустинський монастир у Галлії (360 р.) – пустинь Ligugé біля Пуат'є (цей монастир існує до нині). І цим став родоначальником Галльського (французького) чернецтва. Ще пізніше (371 р.) – був обраний єпископом міста Тур (бл. 210 км на південний захід від Парижа). З плином часу він був оголошений святим патроном Франції. Близько 700 населених пунктів Франції, а також більше 3600 французьких парафій носять його ім'я. Та половина плаща (лат. – «сарра»), яка зберігалася у воїна, стала реліквією Меровінгської королівської династії. Виїжджаючи на війну, король брав святиню із собою. Для її збереження в польових умовах розгорталося шатро («саррелла»), а відповідальність за неї ніс священник, якого почали називати «sarrellanus». День святого Мартина католики відзначають 11 листопада, а православні – 13 лютого. В Україні святий Мартин

Турський вшановувався як патрон окремих міст, про що свідчать його зображення на старовинних гербах міст Мукачєва (герб 1376 р.) і Полонного (герб відомий з 1766 р.).

Види капеланства

Національна традиція кожної країни або місцевої церкви може наділяти термін своїми певними особливостями. Оскільки термін виник на територіях, де переважає західна гілка християнства (католицизм) окремі автори не завжди визнають за нею спадкоємність у тлумаченні. А тому часто, в країнах що виникли після розпаду СРСР (за винятком країн Балтії) цьому термінові намагаються протиставити альтернативний – «військовий священик», як щось по суті відмінне (хоча офіційний сайт військових священиків в РФ, наприклад, має назву www.kapellan.ru). На наш погляд це є необґрунтованим, тому що термін виник за часів існування єдиної церкви.

Отже, канон 564-й Кодексу канонів Католицької церкви визначає: «Капелан – це священик, якому на постійних засадах доручається пастирська опіка (бодай часткова) над якоюсь спільнотою або особливою групою вірних Христу, яке здійснюється згідно з нормами універсального чи партикулярного права».

Виходячи з цього, маємо величезну кількість видів капеланства: військове, поліцейське, тюремне, медичне, академічне чи студентське (в навчальних закладах), спортивне, судове, парламентське (в органах законодавчої/виконавчої влади), скаутське, «клубне» (якоїсь невеликої закритої спільноти), монастирське (для членів ордену чи окремого монастиря), хорове. Може також бути інституційний капелан (для окремої професійної групи), «корпоративний» (для керівництва та/чи клієнтів корпорації), «к. емігрантів», «к. заробітчан» чи капелан спільноти, виокремленої за мовною ознакою («к. ромів», «український к.» тощо). Ще є капелан (в значенні особистого духовника) у Папи Римського, інших єпископів, а подекуди досі існують капелани королівського дому.

Оскільки капеланство стосується лише якоїсь частини віруючих, «парафіяльним капеланом» часто називають представника духовенства (не церковного активіста) для групи осіб не організованих в приход чи місію. Відповідно, в різних країнах «капелан» – це ще молодий священик, помічник (вікарія) головного на-

стоятеля храму (парафії), стажист, якому не можуть доручити повне керівництво і душпастирство над цілою громадою. Їхнє служіння в основному відбувається не в головній церкві, а в маленьких каплицях і пристосованих приміщеннях. Може бути капелан певного релігійного руху (напр. «Віра і Світло»), релігійного гуртка, спільноти чи вікової групи («к. молоді», «к. людей похилого віку»).

Оскільки в релігійній громаді можуть бути багато капеланів, то серед них буває «старший капелан». Капелан призначається також для виконання особливих церковних доручень («к. вітваря», «к. церковного TV або радіостанції»). Можуть бути капелани круїзних лайнерів, аеропортів і навіть театрів. В історії були «капелани колоній переселенців».

У Венеції є іронічний вираз «капелан нареченого» – його друг, який іде замість нього жити з батьками нареченої.

Аристократичні роди могли мати свого «сімейного к.», тому що мали свою приватну («домашню») каплицю або навіть церкву. Капелан, при цьому, був також важливою особою в домашньому господарстві, навчаючи дітей і виконуючи послуги адвоката для сім'ї з питань, що виходять за межі релігійного життя. До появи професії юриста, сучасної бюрократії і державної служби грамотні священнослужителі часто використовувалися в якості секретарів. Термін «клерк», між іншим, походить з латинського «clericus» (священнослужитель). Тому сьогодні «капеланом» також можуть називати секретаря єпископа.

Існує один вид капеланства, про який авторам нічого не відомо – «капелан честі».

В нашій роботі ми говоритимемо лише про військове капеланство.

Військовий капелан і цивільний священик

Перед тим, як описувати місію військового капелана, слід, насамперед, з'ясувати хто він і чим відрізняється від парафіяльного священика.

1. Військовий капелан – це священик або духовний лідер релігійної громади. Він може бути пастором, служителем, рабином, імамом. У деяких протестантських церквах – це диякон з правом священнослужіння. В одиничних випадках це може бути навіть кантор, старійшина, вчитель чи інший клірик або просто представник церкви. Але останнє можливе лише як тимчасове явище, доки не з'явиться дійсний військовий капелан.

2. Військовий капелан пов'язаний з певною конфесією або релігійною організацією, він є її представником у війську. Але він надає духовну підтримку людям будь-якого віросповідання, не нав'язуючи іншим своїх релігійних поглядів, при цьому не відмовляючись від власних переконань.

3. Військовий капелан надає духовну підтримку групі людей, які не представляють собою церковну, релігійну чи місійну громаду. За негласною домовленістю, своєрідним світовим кодексом військового капеланства, армія не може бути полем місійної діяльності. Виняток становить лише капеланство в армії Південної Кореї, яку християнські церкви використовують виключно як поле християнізації суспільства.

4. Військовий капелан – не звичайний священик. Він отримав особливу підготовку у сфері душпастирської опіки воїнів. Якогось загальноприйнятого (між державами, конфесіями чи навіть просто навчальними закладами) стандарту підготовки військових капеланів не існує. В деяких церковних навчальних закладах його можуть свідомо готувати як психолога.

5. Капелан, зазвичай, надає духовну підтримку всім, незалежно від їхньої віри чи її відсутності.

6. Військовий капелан діє в особливому людському середовищі. Його паства фізично сильна, активна, озброєна і (на загальному суспільному тлі) підвищено агресивна. У більш агресивному оточенні працюють лише тюремні капелани.

7. Різниця між військовим капеланом і звичайним священиком в Україні особливо відчувається за гендерними ознаками. Перший в основному є душпастирем чоловіків. Натомість пересічна цивільна парафія складається на 75% і більше з жінок. Між іншим, в арміях країн, де переважає протестантське віровизнання, капеланами можуть бути і жінки.

Моделі військового капеланства

Кожна країна будує національне військове капеланство виходячи з історично-конфесійної мапи суспільства, стану державно-церковних взаємин, розробки національного законодавства чи наявного суспільного договору щодо можливості допуску священиків до державних інститутів (не лише війська). Важливими елементами цієї системи є, також, рівень автономності церкви, її ставлення до можливості військової служби, ступінь міжцерковної толерантності.

Національна модель – це відповідь на ключове питання: «Кому капелан більше підпорядковується, Церкві чи Державі (в особі армійського керівництва)?» Ця модель, в цілому, має різний ухил у бік або більшого державного регулювання, або відносно більшої свободи Церкви.

Кожна модель визначається вибором одного з варіантів, у різних сферах поданих нижче.

1. В нормативній сфері капеланство може регулюватися більше (або тільки) Державою (Конституцією, законами, урядовими розпорядженнями, військовими нормативними актами, інструкціями або поєднанням щойно зазначеного), або ж, більше Церквою (кожною окремо чи якоюсь міжцерковною радою). Крім цього може бути договір (конкордат) між Церквою і Державою, одним з розділів якого є духовна опіка воїнів.

2. Капеланська модель може бути багатоконфесійна або моноконфесійна (лише для однієї «національної» чи «традиційної» церкви).

3. Якщо обирається багатоконфесійна модель, то капеланська структура може створюватися: одна для капеланів різних церков (т.зв. «екуменічна структура»); окремо для кожної церкви (т.зв. «конфесійна»), або ж змішана структура – коли більшість церков мають свої структури, а деякі з них (споріднені у віровченні, наприклад католики різних обрядів, або протестанти, або для всіх «не-протестантів») – спільні структури.

4. В залежності від більшого ухилу в бік Держави чи Церкви, капелани за своїм соціальним статусом можуть бути військовими (офіцерами, прапорщиками чи солдатами) або цивільними. Причому цей вибір не впливає на те, чи носить капелан військовий однострій.

Можливі, також, проміжні варіанти – коли вони мають не офіцерські звання, а «капеланські» (не полковник, а «капелан 1-го рангу», підполковник – «капелан 2-го рангу», майор – «капелан 3-го рангу»), або ж, коли вони є резервістами і військові звання їм присвоюються при мобілізації. Цікавим є підхід Швейцарії, де всі військові капелани (від батальйонного до головного армійського капелана) мають лише одне звання – «капітан».

Більшість країн обирає змішаний підхід у цьому питанні. В армії служать капелани-військовослужбовці, які забезпечують основну потребу в духовній опіці, та в якості допоміжних – цивільні капелани, що укладають трудовий договір на певний термін, або під певні умови.

5. Також капеланська структура може бути «прикріпленою» чи «територіальною».

Перша означає, що капелан закріплюється за військовою частиною (об'єднанням, з'єднанням тощо) або «військовою» парафією (кожна військова частина – це парафія, деякі церкви мають парафії у кожній частині, а деякі – лише там, де є в цьому потреба).

Другий вибір пов'язаний з територією. Капелан закріплюється за військовим гарнізоном чи релігійною парафією. І всі військові об'єкти на цій «військовій» чи «церковній» території підпадають під юрисдикцію капелана.

	Військовий ухил	Церковний ухил
Прикріплена	Капелани в батальйонах, бригадах, корпусах...	Капелани, закріплені за окремими військовими частинами або «військовими парафіями»
Територіальна	Капелани у військових гарнізонах, оперативних командуваннях...	Капелани місцевих парафій опікуються військовими частинами в межах їх території, визначеної церквою

Щоб зрозуміти, яка структура є в тій чи іншій армії, як правило слід дати відповідь на ключове запитання: «Де знаходиться храм в якому капелан зазвичай здійснює церковне служіння?».

Модель військового капеланства визначає особливості діяльності військових священників.

Якщо аналізувати як організоване капеланство в різних арміях, ми навряд чи знайдемо дві повністю однакові капеланські моделі/системи/служби. Можемо стверджувати, що історично склалися різні моделі капеланства. Найчастіше зараз говорять про «американську», «європейську» (іноді її називають «німецькою») та змішану.

Американська модель військового капеланства

Якщо коротко описати цю модель, то її можна характеризувати як занадто специфічну і дорогу (для кожного виду збройних сил – своє капеланство), більш підпорядковану державі, екуменічну (з тотальною перевагою представників протестантських церков), з капеланами-офіцерами (від лейтенанта до дивізійного генерала), над якими на ротаційній основі головує один з них, структура «прикріплена» до

військової. При цьому, в капеланстві присутні дуже велика кількість різних релігійних деномінацій. На сьогодні в США йде боротьба навколо питання – чи допустити навіть «сатанинського капелана» в армію.

Європейська модель військового капеланства

«Європейська» модель віддає перевагу Церкві в капеланстві. Як правило, при цьому капеланство носить конфесійний характер. Кожна церква визначає свого головного військового капелана (єпископа). При цьому, в капеланстві присутні лише ті церкви, вплив яких на суспільство і внесок в національну культуру традиційно був значним. Їхній статус формується на основі конкордату (договір між Церквою і Державою, що закріплюється законом). Перевага надається «цивільному» капеланству.

Капеланська модель, насправді має значний вплив на функції капелана як такого. Найкраще це спостерігається при розгляді наступної пари характеристик.

«Конфесійність» й «універсальність»

Оскільки капелан повинен «розпростерти» свою опіку над віруючими і невіруючими, християнами і представниками інших релігій важливою характеристикою його діяльності є «універсальність».

При цьому може скластися неправильне враження, що його «конфесійність» не важлива, не потрібна, а значить, і шкідлива (якщо на ній занадто настоюють).

Проте, армія не подібна до суспільства з його релігійною свободою. Армія не призначена для того, щоб надавати можливість всім релігійним організаціям здійснювати свою діяльність, яка включає в себе в тому числі можливість поширення того чи іншого віровчення (чи то релігійної віри чи то атеїзму). Для цього кожна церква може вільно діяти за межами військових частин і таким чином збільшувати кількість своїх членів, які за власним бажанням або у випадку мобілізації можуть потрапити до збройних сил. З того моменту, коли громадяни потрапляють на військову службу, обов'язком держави є забезпечити їх релігійні права як членів конкретних конфесій.

За загальноприйнятою практикою держава укладає з кожною церквою (чи релігійним об'єднанням) свій договір (конкордат), на основі якого священнослужителі спрямовуються у військо в якості

капеланів. При цьому само собою зрозуміло, що кожна церква посилатиме лише своїх представників, вона буде зацікавлена в їх якісній підготовці для кращого здійснення місії, нестиме за них відповідальність перед державою у випадку можливих порушень. Таким чином, кожен капелан є представником конфесії.

«Конфесійність» капелана не надає йому права нав'язувати своє віровчення тому, хто опинився під його опікою. Його зусилля спрямовані насамперед на своїх вірних і тих, хто погоджується до нього прийти. Але якщо військовослужбовець забажає спілкуватися з капеланом від іншої конфесії, штатний капелан підрозділу (якщо він не однієї з воїном конфесії) повинен запросити відповідного військового душпастиря.

Якщо коротко, то під «універсальністю» капелана розуміють, насамперед, можливість говорити про духовний світ та його роль в існуванні людини. Під «конфесійністю» – релігійну традицію, тобто конкретні форми духовного життя в цьому світі.

«Універсальність» капелана не означає, що його конфесійна приналежність не важлива і не потрібна. Коли офіцер або воїн питає представника церкви про його конфесійність чи якого віровчення капелан дотримується і якій ієрархії підпорядковується це означає, що він хоче отримати інформацію для здійснення свого власного духовного вибору на основі тих знань, які він має про ту чи іншу конфесію. Капелан не має права у випадку запиту укривати свою конфесію.

Звичайно, для прихильників американської моделі капеланства більше важить «універсальність». Це пояснюється великим різноманіттям релігійних течій, що присутні в армії, віровчення більшості з яких не є чітко кодифікованим, а релігійний культ незмінним. Але навіть там намагаються максимально забезпечити присутність капеланів різних конфесій, особливо коли вони значно відрізняються своїм віровченням.

Для збалансованості «конфесійності» і «універсальності» з однієї сторони застосовується спільний етичний кодекс дій капеланів, а з іншої – квотний принцип комплектування капеланської служби. При цьому квоти можуть розраховуватися в залежності від відсотку віруючих тієї чи іншої конфесії/деномінації/релігійного об'єднання у суспільстві або від відсотку віруючих у війську.

Квоти можуть і не застосовуватися, а держава сама визначає перелік церков (чи релігійних об'єд-

нань в межах однієї віри), з якими вона підписує конкордат. Красномовним прикладом останнього є практика кінця ХХ – початку ХХІ століття щодо запровадження в євро-атлантичному світі капеланства для мусульман.

Місія капелана

В ідеальному світі військовий капелан наділений наступними **характеристиками**: він є людиною віри, співчутливим, людяним, не осудливим, терплячим, спокійним в екстремальних ситуаціях, уважним слухачем, за потреби – хорошим організатором, лідером, який готовий послужити.

Капелан – це той, хто завжди поруч, поважає інших.

Також він фізично здоровий, у хорошій формі, морально стійкий, емоційно стабільний, духовно зрілий, чесний (заслугує на довіру), надійний (на нього можна покластися), надає впевненості, поважає конфіденційність, уникає конфлікту інтересів чи власної вигоди.

Але, як пише італійський капелан Альдо дель Монте – «подекуди він іде навпомацки, виставивши вперед руки, з яких пішли віра і дух» (з книги «Хрест на подсолнухах»).

Тож яка головна місія капелана на війні?

- «Бути поруч» (бути «там», бути братом);
- зберегти людяність у воїнах і в собі;
- зберегти совість людини у військовій формі;
- дати віру (надію);
- молитва.

Помилково вважати, що на війні головною місією капелана є:

- підтримка чи забезпечення бойового духу;
- підтримка духовного спокою воїнів;
- «духовне керівництво»;
- підтримка мотивації воїнів;
- робота по недопущенню самогубств;
- донесення Слова Божого.

Щоб уникнути непорозумінь, важливо визначити, **ким НЕ є військовий капелан.**

Насамперед, він не комбатант, тобто не може вбивати. Лише в одиничних випадках міжнародне гуманітарне право дозволяє йому мати зброю і застосовувати її. Військове командування повинно подбати про те, щоб поруч капелана були його озброєні охоронці. Як правило цю функцію виконує помічник капелана (в тих країнах, де такий інститут передбачено). Попри те, що часто капелани є офіцерами, авторам відомо лише про два випадки (у Великобританії і Чехії), коли вони мають штатну зброю – пістолети.

Це не офіцер по зв'язкам із громадськістю, не офіцер-собріолог (вчитель-лікар з виховання і збереження тверезості), не нарколог чи офіцер військової служби правопорядку.

Він не повинен виконувати обов'язки лікаря або офіцера служби з питань реєстрації смертних випадків (хоча в часи Другої Світової війни, з огляду на великі маси військ і загиблих, капелани, подекуди, могли залучатися до цього), не офіцер, відповідальний за повідомлення найближчим родичам про смерть військовослужбовця, хоч він обов'язково при цьому присутній (бо в протилежному випадку всі боятимуться приходу капелана в сім'ї військових, коли останні перебувають на війні).

Він не офіцер з питань добробуту, виховної роботи чи морально-психологічного забезпечення воїнів, не офіцер з питань інформації чи освіти (хоча в багатьох країнах серед обов'язків капелана є проведення занять з етики), не офіцер з питань спорту чи відпочинку (хоча подекуди може організовувати і такі заходи), не є відповідальним за питання харчування (шефських чи волонтерських зв'язків).

Він не може бути довіреною особою військового підрозділу (цей інститут присутній в армії ФРН), не може бути скарбником у підрозділі. Він не є офіцером з питань відносин між людьми, який повинен вирішувати конфлікти і вчити військових самим долати їх, не може займатися питаннями досудового розслідування.

Він не може бути відповідальним за сферу рівних можливостей та дотримання гендерної рівності.

Чого очікують воїни від капелана на війні?

Що він:

- не пропонуватиме пояснень (хоч і здійснює духовну інтерпретацію світу);
- не забиратиме їхню реальність;

- допоможе їм в питаннях прощення;
- буде поруч (фізично, емоційно, духовно);
- надовго запам'ятає їх;
- буде не боятись гніву воїнів, який може вилитися як на ворога так і на капелана;
- вислуховуватиме їхні сумніви;
- буде терплячим;
- буде нагадувати їм, що на цьому життя не завершується.

ЗАВДАННЯ КАПЕЛАНА: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ

*«Дайте мені одного доброго священика
і тоді мені не треба сотні поліцаїв»
(Наполеон Бонапарт)*

Основними функціями військового капелана є не стільки релігійні (віронавчальні, церковні) аспекти, як людські. Мається на увазі, що капелан насамперед повинен: бути присутнім; вислуховувати воїнів; опікуватись (їхньою душею); турбуватись і підтримувати інших; контактувати з духовенством інших релігій; сприяти вирішенню конфліктів; надавати підтримку у горі й нещасті.

Його додатковими функціями виступають суто богослужбні дії: уділення (служіння) таїнств; молитви; релігійне (етичне) навчання; пастирське консультування; допомога у вирішенні проблем (причому не лише моральних); співпраця з місцевими релігійними громадами різних конфесій; консультативна допомога військовому командуванню у прийнятті етичних рішень; порада у кризових ситуаціях (духовна реінтерпретація).

Унікальність його служіння полягає в тому, що він здійснює його далеко від дому, у небезпечних місцях і складних ситуаціях, піклується про незнайомих людей, в різних кліматичних умовах та при нестачі часу на повноцінний сон. Дуже часто він має посередні або взагалі незадовільні умови харчування, соціальної комунікації, і як наслідок – функціонує в системі обмеженої соціальної підтримки (з боку

його братів у священстві), при обмежених ресурсах (наприклад – відсутності транспорту чи бойового супроводження) і необмеженим полем діяльності. До цього слід додати, що, попри його підготовку, в армії його оточує багато невідомого. А ще він повинен розуміти та дотримуватися військової командної структури.

Критерії ефективності діяльності капелана на війні (на думку українських капеланів, які виконували свою душпастирську місію в районах проведення антитерористичної операції):

- Дотримання моральних і релігійних (для віруючих) норм воїнами, коли капелан відсутній;
- позитивна зміна морального клімату в підрозділі;
- проведення бесід на проблемні моральні теми а не просте надання відповідей на запитання;
- що бійці говорять про капелана;
- як зустрічають капелана під час його **другого** (наступного) приїзду;
- як проводжають капелана, чи беруть його телефон;
- дружба надовго;
- покращення дисципліни;
- відсутність самогубств у підрозділі;
- зміна ставлення мобілізованих до військової служби (!);
- чи стає капелан після місії більше любити Бога і людей.

Категорії священнослужителів у районах проведення АТО

Попри те, що багато священників та церковних активістів, які займаються релігійною опікою, називають себе військовими капеланами, не всі вони є такими. У зоні бойових дій на Сході України можна виділити сім типів священнослужителів.

Найчисельніша когорта – **священики-волонтери (1)**. Вони приїжджають до військових лише періодично, з нагоди релігійних свят чи доставки різноманітних видів допомоги. Тривалість поїздок може бути від 3-х до 10-ти днів. Перебуваючи серед військових, вони здійснюють душпастирську опіку у міру

своїх сил і можливостей. У деяких випадках вони мають дозвільні може охоплювати декілька районів, або ж вони відвідуватимуть лише військових тієї частини чи підрозділу, для воїнів якої вони стають «своїми». Ці пастирі можуть мати благословення від своєї ієрархії на здійснення такої діяльності, а можуть таємно (від свого церковного керівництва) виконувати своє служіння.

Священики-капелани (2) – це категорія, в якій найбільше зацікавлені Збройні Сили України та Національна гвардія України. Це священики, які рекомендовані в якості капеланів главами церков або уповноваженими від них (які є членами Ради у справах душпастирської опіки при Міністерстві оборони України). Від них вимагається повний перелік кваліфікаційних вимог. Від штатних військових капеланів вони відрізняються лише тим, що не отримують за своє служіння грошового забезпечення (зарплати). Ці священики можуть перевірятися Службою безпеки України. Як правило вони проходять розширений інструктаж (кількаденну підготовку) щодо своєї діяльності у воюючих військах, мають перепустки для осіб, що рухаються за військами в якості військових капеланів, як це вимагає міжнародне гуманітарне право. Вони визначаються військовим командуванням (і прикріплюються наказами) як нештатні капелани штабів, конкретних підрозділів (бригад, полків, батальйонів) чи установ (мобільних та тилових госпіталів).

Термін їхнього перебування у військах від трьох тижнів і більше. Їхня діяльність певним чином «убюрократизована» і частина з них мають статус «учасника бойових дій» або «учасника війни». Як наслідок, вони отримують «повний набір» переживань, як і їхня паства на війні, і потребу в «капеланській» психологічній реабілітації.

До цієї категорії можуть приєднатися ті священики-волонтери, які дуже часто їздять в один і той самий підрозділ і фактично стають капеланом цього підрозділу, знаючи командування, особовий склад, їхні сім'ї і проблеми. Вони також можуть мати пост-травматичні стресові розлади і потребують реабілітації.

Помічники священиків-капеланів (3) та **помічники священиків-волонтерів (4)**. Основною характерною особливістю є те, що ці люди не закінчували семінарій (духовних академій тощо). Або ж (якщо й закінчували) не мають свячень (не рукопокладені на служіння). До цієї категорії можна віднести

і дияконів (традиційних церков), оскільки вони самостійно не можуть служити літургію. Натомість у деяких протестантських спільнотах диякон має право служити Службу Божу сам, без пастора.

Дияконство такого типу є своєрідним випробовувальним терміном перед «самостійним плаванням» у пастирство. У такому випадку ми можемо віднести такого священнослужителя до категорії священника-капелана чи священника-волонтера. Терміни перебування в районах військового конфлікту в них такі самі, як і у священнослужителів, помічниками яких вони виступають. До основних завдань помічників належить допомога капеланові (священнику) в організації та проведенні богослужінь, виконання функцій водія, проповідника, здійснення позабогослужбових акцій. З огляду на зазначені функції помічник може бути лише «при капеланові». Тому деякі церкви, що серйозно ставляться до свого служіння серед військових, проводять відбір і цієї категорії, та подають списки до Міністерства оборони. Фактично, цю категорію становлять церковні активісти.

Частина тих, хто входить до зазначеної категорії (як правило з маленьких протестантських об'єднань) об'єднані в різноманітні громадські організації для допомоги і координації спільних зусиль. Вони становлять найближчий резерв майбутнього штатного військового капеланства України.

Оскільки представники категорій помічників у своїй більшості не володіють такою характеристикою як «формація в семінарії» (іншому духовному навчальному закладі), ці церковні активісти можуть перейти у склад однієї з нечисельних категорій – **священнослужителів, які воюють (5)**.

Починатися перехід служителя у цю категорію може з ходіння в розвідку, виконання охоронних функцій, фотографування зі зброєю, на військовій техніці або біля неї. Перед багатьма закордонними капеланськими службами досі актуальним залишається питання: «Чи може капелан підносити боєприпаси, міни, споряджати магазини для стрільби?» тощо. Але настає такий момент, коли вони беруть участь у відбитті збройного нападу на блок-пост чи опорний пункт, застосовують гранати.

Оскільки капеланові заборонено застосовувати зброю, вони автоматично перестають бути як капеланами (хоча вони можуть самі себе так називати), так і священнослужителями.

Найнеодноріднішою категорією є **місцеве духовенство (6)**. Серед представників тих конфесій, які представлені релігійною палітрою регіону є, як захисники незалежності України, її при-

хильники, так і критики або й вороги. Конфесійно-політична палітра загалом дуже строката і тому не може бути якогось одного шаблону ставлення до цієї категорії священнослужителів. Серед них є особи легендарні, які вивозили населення з-під окупантів, а зараз займаються забезпеченням, захистом і духовною опікою внутрішньо переміщених осіб, були в перших лавах тих, хто почав готувати лінію оборони перед своїм населеним пунктом.

Але й є особи, які відверто брали участь у збройних нападах на виборчі дільниці в 2014 році. Ще в інших випадках спостерігається дивна ситуація, коли в районному центрі стоїть церква і діє громада, а в 100 метрах від неї розташована механізована бригада, більшість військовослужбовців якої є віруючими цієї конфесії, але священник жодного разу не відвідав їх з душпастирським візитом. Негласна загальна настанова (для військових) щодо залучення місцевого духовенства до душпастирської опіки – допускати лише після перевірки СБУ на предмет лояльності до України.

Найменш чисельною є категорія **закордонних «гастролерів» (7)**. Зазвичай це представники Російської Православної Церкви і Російської Православної Церкви (Закордонної), старообрядці чи представники деяких російських протестантських спільнот. Особливо в початковий період війни вони проникали чи приїжджали на Донбас і, навіть, до українських військовослужбовців та намагалися проповідувати пацифізм. Подекуди їхня діяльність не носить такого мирного характеру (коли вони виступають в якості духовенства незаконних збройних формувань, колабораціоністів, російських козачків тощо).

«Дитячі хвороби» військового капеланства

Окреслимо побіжно головні з них.

Першою проблемою країн, що відновлювали військово-капеланство був брак культури військово-капеланських відносин.

Ті, хто думає, що капелан потрібен військовому командуванню для того, щоб продемонструвати, як держава піклується про права громадян у формі, тобто, що капелани є у війську, щоб здійснювати душпастирську опіку і задовольняти релігійні потреби воїнів – буде дещо розчарований. Насправді, дуже часто (помилково) вважають, що капелан потрібен командиріві як ще один чинник слухняності підлег-

лих («щоб поменше було «аватарів»).

Тому, на першому етапі відновлення військового капеланства, коли культура спілкування між офіцерами та капеланами ще не сформована, будь-яка армія стикається з тим, що військове начальство дивиться на священника не як на пастиря, а як на свого чиновника чи підлеглого.

Найчастіше це проявляється в наступному:

- забюрократизованість діяльності капелана;
- намагання контролювати всі його поїздки (як для того, щоб уберегти від небезпеки так і для того, щоб не давати проявляти активність);
- покладання на нього завдань, що йому не притаманні (на війні, наприклад, це часто проявляється у «замовленні» волонтерської допомоги).

Крім того, існують начальники, які вважають присутність військового капелана зазіханням на свій статус і владу. Такий командир може навіть не бути присутнім на тих заходах, які здійснює капелан. Це особливо травмує, коли ці заходи пов'язані з похованнями та прощанням із загиблими у підрозділі. Така поведінка командування різуче відрізняється від армій країн з розвинутим капеланським служінням.

Друга проблема. В умовах недостатнього унормування кожен суб'єкт цих відносин не може точно сказати де межі його повноважень. В умовах війни і нештатного капеланства це призводить до того, що всі (Міністерство оборони, Генеральний штаб, органи по роботі з особовим складом, церковні структури чи громадські об'єднання церковних активістів) вважають, що вони мають виключне право на відправлення капеланів на Донбас.

Оскільки відбувається зволікання зі створення повноцінної служби військового духовенства (капеланства) та відверте блокування цього процесу з боку пострадянської еліти, яка боїться зіткнутися з міжконфесійною взаємодією в доволі непростих українських реаліях та й ще в «силовій» сфері, – Церкви і релігійні організації, зі свого боку вважають, що мають повне право проявляти активність у сферах, які належать виключно до компетенції Держави. Це проявляється як на ниві міжнародного співробітництва, де, за сприяння окремих недолугих держслужбовців, є спроби говорити від імені всього українського капеланства та за допомогою іноземних держав організувати загальні проекти навчання військових

капеланів. Це також проявляється (через слабкість компенсаторних механізмів і соціального захисту воїнів) і в практиці нагороджування військовослужбовців церковними «медалями», що є українським «ноу-хау».

Третьою проблемою капеланства є, власне, самі капелани. Вони іноді вважають, що їх (після надання рекомендацій від Церкви) не можуть відбирати, перевіряти, висувати якісь додаткові вимоги і «відбраковувати» (особливо якщо вони не штатні). При цьому приказку із релігійним підтекстом про «свій статут і чужий монастир» всі раптово забули. Раз він «обраний» Богом (закінчив семінарію та рукопокладений) – людський відбір для нього протиприродний. Попри те, що міністерства та органи військового управління направили його в бригади та підрозділи, що виконують бойові завдання, звітність про діяльність з аналізом слабких сторін системи духовної опіки – з боку капеланів відсутня.

Четвертий бік проблеми – створення сучасного військового капеланства лежить, власне, у релігійній сфері. Проте, за браком місця, ми не зможемо описати проблему у всіх її аспектах. Значимо лише дві найсуттєвіших її складові, що явно проявили себе. З одного боку – це міжконфесійні стосунки. Причому, в капеланстві це, не так міжправославні тертя, як стосунки між малочисельними протестантськими об'єднаннями, що особливо проявилось у 2015 році. З іншого – недостатня розробленість, або взагалі відсутність богословської позиції щодо війни в тій чи іншій Церкві чи релігійній організації. Це особливо проявляється в питаннях ставлення до використання зброї віруючими, а особливо – капеланами.

Якщо у т.зв. «традиційних» церквах безумовною вимогою є заборона священику вбивати (за порушення цього він може понести церковні покарання, аж до позбавлення права священнодіяти), то серед низки протестантських спільнот дозволяється пастирю «скласти з себе обов'язки» і підписати контракт як звичайному воїну. Деякі спільноти так досі і не вирішили чи зобов'язані всі їхні віруючі в оборонній війні захищати країну, чи все ж таки вони зобов'язані користуватися правом на альтернативну (невійськову службу). Пошук відповідей щодо цього питання, наприклад в католицизмі та православ'ї, тривав століттями. Натомість деякі протестантські об'єднання пройшли цей шлях за два роки, що породило конфлікти, поділи і навіть покарання щодо тих протестантських священнослужителів, які присвятили себе служінню в зоні бойових дій.

Як не дивно, але слабкою ланкою для протестантів також виявилася згода відповідати вимогам до професійного капеланства щодо наявності богословської освіти, свячень (як пастора чи, в крайньому разі, як диякона) і трирічного досвіду пастирства в мирних умовах. Пояснення з їхнього боку лежить в концепції т.зв. «загального священства», тобто у вимозі кожному християнину (принаймні) проповідувати.

Значним недоліком періоду становлення капеланства як штатного інституту виявилася також неготовність (і небажання) багатьох протестантських спільнот і священнослужителів відповідати за тих, кого вони рекомендують в якості військових капеланів. Мова насамперед про ті релігійні спільноти, які з тих чи інших причин не можуть спрямовувати своїх капеланів у війська. Серед причин – як відсутність цих релігійних організацій в міжконфесійних органах (про що буде сказано нижче), так і відсутність їхніх віруючих у військах. Але найважливіше – відсутність бажання коритися військовій владі у цих питаннях і намагання обійти нормативні вимоги шляхом посилення своїх представників від імені інших релігійних об'єднань, які мають право рекомендувати своїх пастирів в якості капеланів.

В якості контраргументів на це слід зазначити бодай про таке.

1. *Щодо освіти.* Жоден з нас не довірить своїх дітей лікарю, який не закінчив медичний університет. А у сфері душі і духу йде постійна серйозна війна, в яку задіяні, держави, люди і невидимі стихії. Різноманітні курси і тренінги можуть бути лише допоміжними середниками підготовки військових капеланів.

2. *Щодо свячень.* Помилково вважати, що можна спрямувати церковного активіста (тільки через його сильне бажання) в якості капелана у воюючі війська. Як справедливо зауважив один пастор, який здійснив не одну ротацию в зону бойових дій: «Капелан повинен вміти і мати право надати весь комплекс духовних послуг, пов'язаних зі спасінням душі».

3. *Щодо досвіду душпастирства.* Душа військовослужбовця, який знаходиться на війні – це не той полігон, на якому хтось повинен відточувати свої пастирські навички.

4. *Щодо підлеглості церковній ієрархії.* Військове капеланство завжди ієрархічне, як і сама армія. У критичні часи можуть існувати різні добровольчі батальйони, але вони рано чи пізно всеодно підпорядковуються спільному командуванню. У протилежному випадку вони опиняються поза законом.

Зрештою, нехтування цими вимогами призвело до великої кількості порушень, міжособистісних

конфліктів, міжконфесійного тертя та нанесення насамперед моральної шкоди інституту, який ще не сформований на офіційних засадах.

Релігійна палітра українського суспільства

Для аналізу релігійної мапи України, а особливо щодо з'ясування кількості прихильників тієї чи іншої церкви (релігійної організації), нам мало допоможе інформація про кількість зареєстрованих громад. Натомість соціологічні дослідження у цій сфері все краще показують зріз релігійності населення. Причому, дуже часто різниця між загальноукраїнським контекстом відрізняється від ситуації в Збройних Силах України лише на незначну величину (2-3 % в 2012-2014 рр.).

Кількість громад постійно збільшується, а дослідження довіри населення вказують на те, що Церква поступається лише волонтерам – вона користується довірою 57% населення, а 46% опитаних упевнені у позитивній ролі Церкви для українського суспільства (Центр Разумкова, 2016). Україна завжди була та залишається полірелігійною державою, де громади людей віри живуть у мирі. У нашій країні представлені різні течії православ'я (Українська Православна Церква Московського Патріархату, Українська Православна Церква Київського Патріархату, Українська Автокефальна Православна Церква), Вірменська Апостольська Церква, католицизму (Римо-католицька Церква та Українська греко-католицька церква), протестантизму (адвентисти, баптисти, лютерани, кальвіністи, п'ятидесятники, Свідки Єгови, мормони, харизматичний рух), ісламу (з найбільших – Духовне управління мусульман України та Духовне управління мусульман України «Умма»), юдаїзму, караїмства, буддизму, індуїзму, язичництва та неоязичництва, старообрядництва, а також інших громад.

Згідно з даними дослідження Фонду «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» спільно з соціологічною службою «Ukrainian Sociology Service» з 25 грудня 2014 р. до 15 січня 2015 р., громадяни України визначили свою релігійну приналежність таким чином: УПЦ КП – 44,2 %; УПЦ (МП) – 20,8 %; УГКЦ – 11 %; атеїсти, невіруючі – 9,5 %; протестанти – 2,5 %; РКЦ – 1 %; мусульмани – 0,1 %; іудеї – 0,1%; інші – 8,4 %. (4413 респондентів, похибка по регіону не більше 5 %). Приблизно такий же розподіл представлений і в армії. Саме через подібну поліконфесійність українського суспільства перед розробниками різних законопроектів про капеланську службу постала проблема розподілу служителів у підрозділах за конфесійною приналежністю.

В Україні діє дуже важливе громадське утворення, яке має назву **Всеукраїнська Рада Церков та релігійних організацій** (ВРЦіРО). До її складу входять об'єднання, що включають у себе приблизно 95% мережі релігійних організацій України. Її мета – це спільні обговорення проблем, які постають перед релігійним середовищем або українським суспільством, публічні звернення та зустрічі з представниками влади, громадського сектору, інших інститутів суспільства. Крім того, у капеланській сфері при Міністерстві оборони існує Рада у справах душпастирської опіки (РДпО). Інші міністерства і відомства не мають подібних консультативно-дорадчих органів.

Майбутніми штатними капеланами можуть бути представники лише тих церков, які входять до РДпО. Щоб увійти до цього органу, слід відповідати трьом умовам: церква повинна бути членом ВРЦіРО, своїм вченням не відкидати військову службу, мати своїх віруючих (яким потрібен капелан) в складі Збройних Сил України.

В тому числі, у випадку питання військового капеланства, саме члени ВРЦіРО можуть входити до Ради при Міноборони, що є обов'язковою умовою для кожної релігійної організації, яка хоче легально мати капеланську службу.

Українські капелани на війні

За час, протягом якого ведуться бойові дії більше семисот священнослужителів та церковних активістів побували в зоні конфлікту. Серед них були священнослужителі-капелани, священнослужителі-волонтери та помічники одних і других. Чіткої цифри по категоріям на сьогоднішній час не дасть ніхто.

З початку війни одним з авторів велися обрахунки шляхом узагальнення запитів до Міністерства оборони, отриманих від церков з проханням допустити священнослужителів у війська в якості капеланів. Частково тут враховані і запити від громадських організацій, які вони надсилали на Генеральний штаб із тим самим проханням щодо пастирів та церковних активістів. З об'єктивних причин маємо незначну кількість свідчень про капеланів Національної гвардії України та Державної прикордонної служби України. Проаналізовано також масу публікацій, особистих свідчень та інтерв'ю військових капеланів та тих, хто себе ними вважає.

Проте, навіть списки подані деякими релігійними об'єднаннями мали помилки або приховування

інформації щодо наявності освіти, свячень та душпастирського досвіду. Трапляються і свідомі перекручення, коли інтерв'юери представляли себе в якості капеланів, хоча насправді були лише помічниками або священиками-волонтерами. Хоча зазначена інформація перевірялась з різноманітних джерел і від різних людей, отримані цифри потребують постійного уточнення.

Все ж таки подаємо декілька цифр для історії. Станом на кінець першої половини 2016 року в якості священиків-капеланів в районах проведення антитерористичної операції побували представники нижче поданих релігійних організацій. Не враховано священиків, які здійснювали свою місію на полігонах або тилових госпіталях, і навпаки – в колонці зі священиками капеланами враховано (при наявності всіх інших вимог) протестантських дияконів, як мають право самостійно відправляти службу Богу. Інші диякони пораховані в останній колонці.

Церква	Священики капелани	Священики волонтери	Інші (диякони, помічники, семінаристи, активісти)
УПЦ КП	295	14	
УПЦ МП	8	28	
УАПЦ	5	27	
УГКЦ	122	30	9
РКЦ	4	7	
ВСО ЄХБ	12	1	18
ВСЦ ХВЕ-П	23	8	28
Інші християни (в т.ч. з не ідентифікованою релігійною ідентичністю)	52	35	85
ВСЬОГО	521	150	140

Капелан: між церквою та суспільством

*«Священик поставлений для людей. Якщо людина живе в мирний час, він поставлений для людини мирного часу; якщо людина воює, він поставлений для людини воюючої»
(Альдо Дель Монте «Крест на подсолнухах».
Дневник капелана (1942-1943))*

Військові капелани не обмежуються служіння на передовій та військовослужбовцям. Від самого початку вони взяли на себе роль волонтерів, які першими привозили необхідні речі у Херсонську область, коли бригади ЗСУ опинились у голому полі. Пізніше це вилилось у психологічну та духовну допомогу, багато хто зі служителів почав проходити спеціальні тренінги та повноцінні навчальні програми з надання психологічної допомоги, роботи з травмою, проявами посттравматичного стресового розладу, по роботі з горем та втратою. Вони були відкриті до спілкування та обміну досвідом з іншими волонтерами та спеціалістами у сфері психології, психотерапії та психіатрії.

Важливим елементом у їхній допомозі суспільству стала підтримка контактів з родинами військовослужбовців, які також перебували у важкому становищі. Окрім постійних відвідувань, спільних молитов, гуманітарної допомоги, частина з капеланів взяла на себе обов'язок допомоги вдовам загиблих бійців, заохочуючи громаду до допомоги та влаштовуючи особливі заходи пам'яті.

Окремим сектором роботи військових капеланів можна виділити допомогу пораненим. Саме так багато хто з військових священиків став служити у медичних установах, душпастирюючи серед поранених, організовуючи свята, шукаючи необхідні медикаменти та допомогу. Пізніше реабілітація не лише поранених, а й постраждалих емоційно та психологічно, продовжилась у релігійних організаціях, храмах та монастирях. Капелани та місцеве духовенство стали організовувати спеціальні програми духовного відновлення у стінах монастирів, курси з реабілітації при церковних громадах, спільні соціальні акції та допомогу дітям, яка поєднала бійців.

Таким чином, військові капелани вийшли далеко за межі служіння безпосередньо військовим на передовій або у частинах, полігонах. Вони стали тим мостом, який поєднав громади, наголошуючи на

потребі допомоги захисникам. Саме вони стали тими, хто чесно розповіли про війну та перебіг подій на передовій, ставши спікерами для багатьох медіа. Капелани стали тими, хто вивів релігійні організації на новий рівень суспільної залученості.

Замість епілогу

Україна стоїть на порозі змін, які обов'язково торкнуться і сфери військового душпастирства. Вже сьогодні капелани зайняли особливе місце у нашому суспільстві, допомагаючи військовослужбовцям, стаючи місточком з домом, допомагаючи реабілітуватись жертвам війни. Однак нам також важливо, щоб ця служба мала професійне підґрунтя та свій майбутній розвиток, який буде неможливий без обізнаності тих, хто працює з капеланами.

Сподіваємось, що ця брошура стала вам у нагоді та дозволила дізнатись більше про військове капеланство. В майбутньому ми маємо надію, що вона буде продовжена, де ми також зможемо розказати історії героїв-капеланів та підсумувати той надзвичайний досвід, болючий та страшний, який ми отримали за більш ніж два роки війни.

Отець Андрій Зелінський

Я – КАПЕЛАН

Засніжена дорога, промерзле повітря. У рясі та бронезилеті із Святими Тайнами в кишені біля серця прямую до позиції, де очікують Христа: хлопці попросили про Сповідь і Причастя. Звуки пострілів стають усе ближчими, кулі починають свистіти зовсім поруч. Можливість повернутися залишається, але ж очікують – Христа!.. Один із найщасливіших моментів мого священства: добровільно і свідомо, із спокійною певністю, приймаю рішення продовжувати шлях, адже я – для Нього, а значить – для них... і немає мене без мого служіння...

Військове капеланство стало чи не однією із найбільших несподіванок мого життя. На фронті деколи запитував себе: чому я? чому військовий капелан? Навіть сьогодні дуже чітко пригадую, як майже

десять років тому мене запросили відвідати маленьку групу молодих випускників Львівської духовної семінарії, які робили свої перші кроки у пасторальному служінні серед офіцерів і курсантів Львівського інституту Сухопутних військ. Мою академічно зорієнтовану свідомість турбувало чимало сумнівів і запитань. Навіщо? Що цікавого можна знайти у затягнутому військовому середовищі? Я ж – для богослов'я!.. Переміг якийсь майже мінімальний, ледь помітний інтерес, раціонально обґрунтованих пояснень якому годі знайти. Пам'ятаю мить, – у деталях пам'ятаю, – коли через КПП військового вишу увійшов у військове капеланство, а вийти так і не вдалось... залишився у гурті романтичних і драматичних, щедрих і відданих, живих і дуже справжніх людей у камуфльованих одностроях. То була пора світанку, усе найважливіше щойно розпочиналося.

Пригадую, як протягом свого служіння у військовій академії доволі часто долав майже десять кілометрів бігом, аби поспіти на шосту ранку на зарядку, пробігти з курсантами їхню ранкову дистанцію, а потім іще повернутися до монастиря на службу. Пригадую марші відстанню у майже шістдесят кілометрів і стрибок з парашутом... аби бути справді поруч! Протягом років дружні стосунки зміцнювалися, Збройні сили стали для мене моєю родиною: когось із моїх військових друзів вінчав, комусь хрестив дітей, хтось постійно приходив до Сповіді, хтось – у пошуках поради, підтримки, духовного супроводу, а когось, на жаль, уже довелося відспівувати. Якими б дорогами українського фронту я не пересувався протягом останніх місяців, усюди знаходилась пара знайомих очей, чийсь дуже добре знайомий погляд – рідний, бо родом із моєї особистої історії.

За однією із найбільш достовірних теорій, капеланами називали священнослужителів, що дбали про одну із найважливіших святинь королів франків – частину верхньої накидки, «каппи», святого Мартина Турського, яку ті постійно брали з собою на поле бою, аби забезпечити перемогу. Таким чином, священники, які в окремому наметі дбали про каппу святого Мартина, стали називатися капеланами. Військові капелани – служителі великої святині – душі військовослужбовця. Вони не мають права перетворитись у музейних працівників, але покликані вірно і віддано бути свідками того, що відбувається у глибинах духу людини у військовому однострої, своєю присутністю намагатись прихилити для них саме небо, відкрити їм двері для зустрічі з Христом. Капелани не мають права стати служителями культу. Вони покликані щедро служити Богові в людині, дбати

про велику святиню, про душу військовослужбовця, про іскру божественного у камуфльованій людяності.

Бути священиком Христовим – це бути носієм таїнства, що перевершує будь-яке людське розуміння: видимим простором і часом, конкретною часткою людської історії, і водночас – носієм Божої благодаті, Його нестримного бажання любити і змінювати світ людини на краще, дарувати надію і бути знаряддям Його любові. Бути священиком Христовим у контексті бойових дій – це бути конкретним і живим втіленням Божої присутності там, де дійсність безжалісно спотворюється кров'ю, насиллям, ненавистю, страхом; бути поруч із тими, хто відстоює саме життя, допомагаючи їм не втратити найважливіших моральних орієнтирів, залишатись людьми, здатними любити по-справжньому – щиро і щедро, вірно і до кінця.

Пам'ятаю моменти, коли у гулі обстрілів, втрачались обрії майбутнього, доводилось повністю зосереджуватися у нагальності небезпеки, Львів і Київ ставали недосяжними. Пам'ятаю обстріли, коли гадалось: можливо, це саме вона – остання мить... Неприродний для таких обставин спокій сумлінню дарувала думка про те, що я таки на своєму місці, поруч із тими, кому покликаний служити... Коли стріляло і гуділо, коли із темряви у нашу позицію летіли міни, коли на моїх очах падали від поранень, коли невідомі дороги вели у невідомих і небезпечних напрямках, коли ворожа артилерія безжалісно розривала землю довкола, а повітря пронизував скажений рев реактивних снарядів, коли бракувало тепла і світла, сну і спокою, я з глибоким переконанням повторював: я на своєму місці, я поруч... І я був щасливий, що міг бути на своєму місці, і що міг бути поруч.... Коли хлопці під час обстрілу брались за зброю, ставав поруч із ними, озброївшись молитвою за кожного зокрема... вдячний за те, що Господь дозволив мені там бути.

Бувають капелани-пастирі, капелани-батьки, капелани-брати, капелани-друзі. Я щиро вдячний Богові, за те що дозволив мені стати для багатьох братом...

Сучасний військовий капелан

Відповідаючи на питання про сучасного військового капелана, хто він і який він треба принаймні висвітлити який він КОЛИСЬ, ІНОДІ, ЗАВЖДИ і ЗАРАЗ. Неможливо то все зібрати власне в такій послідовності, отже ті мої (і не мої) скельця будуть розкинуті по всьому «вітражу».

Отже...

Військовий капелан – це священик. Визначений для окремої групи людей з особливими потребами.

Колись він бачив найкрасивіші собори світу і вивчав богослов'я але повернувся на свою Батьківщину.

«Він слідує за військовими у всьому, крім гріха. У терзаннях духу, у сумнівах, у самотності, відсутності Бога» (А. дель Монте).

Його паствою раптово стала вся країна: військові, їхні сім'ї, біженці, переселенці з Криму, поранені, інваліди, вдівці і вдови, і сепаратисти, і ідеологічні противники, і тимчасова влада, і вічні чиновники, які змушені звернутися тепер до громадськості, і полонені і катовані, волонтери і мобілізовані, і ті, хто ухиляється від призову і тікає за кордон...

І поступово його телефонна книжка стає схожою на єпископську.

На початках, в більшості випадків він греко-католик...

Іноді це протестант. Не за духом, а конфесійною приналежністю. Але він також «як дерева і квіти має право бути тут».

В поодиноких випадках – це диякон (диякон може теж бути капеланом, принаймні «він також людина»).

Іноді по півмісяця він проводить в дорозі – в поїздах чи за кермом, «човникуючи» через усю країну між парафією і своїми військовими родичами.

Він іноді боїться і не їде в АТО, але продовжує бути капеланом для військових.

Сидячи за кермом броньованого «Кугуара», в якого замість номера вивіска «Капелан» – на шляху десь під Маріуполем раптово бачить кулю снайпера, яка застряє в броньованому склі і лише тоді розуміє, що на нього також полюють.

Він молиться, і молиться, і молиться за військових про порятунок їх від смерті, але іноді не може вимолити їх у Бога.

«Іноді йому дається матеріал на якому він має збудувати благу смерть» (Альдо дель Монте).

Іноді він робить дурниці – говорячи на камеру, тримає руку в кишені, щось при цьому жуючи... чіпляє на себе бірку «капелан» – ніби-то це може свідчити про його служіння... фотографується зі зброєю і розміщує ці фото в соціальній мережі...

Він іноді посеред війни претяє в Африку і тоді нагадує того героя анекдоту, який поїхав місіонерствувати й під час представлення громаді чує слова свого попередника: «Любі мої, не дивіться, що наш брат увесь білий, бо душа його така ж чорна, як і в нас!»

Іноді він щось пише і пише. Чим далі від семінарії – менше читає.

Їдучи у міжнародне військове паломництво до Люрду думками він все ще на фронті.

Перебуваючи в центральному таборі в АТО – навчає воїнів італійської.

Але ЗАВЖДИ і мерзне, і спить, і їсть що доведеться, як і його паства на фронті.

Він стоїть у тій точці Всесвіту, де метафізичне зло через стихію вогню і психічну збоченість одуреного владою розуму вривається у фізичний світ і ранить, і калічить, і вбиває... де відбувається матеріалізація зла.

Він плаче (бажано), коли цього ніхто не бачить і не може стриматись, опинившись серед дітей біженців. Не страшно коли з очей ллються сльози, а що робити коли серце плаче?..

Як писав Альдо дель Монте: «Іноді він їде навпомацки, виставивши вперед руки з яких пішла віра і дух».

Іноді він злочинець, коли використовує зброю чи гранати, бо цим він зраджує своє покликання.

Він здобув у військових це право називатися «побратим» і коли все це закінчиться отримає ще одне назвисько – «ветеран».

Збираючись в розташування 95-ї окремої аеромобільної бригади він раптом чує від дружини: «Куди це ти видряпав з комори свого рюкзака?»

До війни в більшості випадків він не опікувався військовими.

...і ходить поруч із зненавидженим усіма воєнкомом, розносячи похоронки.

«Смерть солдата – насильство над власним життям капелана» (А. дель Монте).

Він людина воююча, homo militaris, але його вороги не з плоті і крові.

Іноді це сестра у провінційному військовому шпиталі... одна в цій капеланській когорті.

Він подекуди міняє своє капеланство на волонтерство але настає час і за порадою, наказом чи проханням іншого (хто ж його розбере) – знову збирається у свою чергову місію.

Іноді він бачить ворога в лице і тоді не мовчить... приймає на себе всю злобу одурманеного пропагандою місцевого населення.

Чує такі сповіді, яких не було за всі попередні роки його служіння.

Чує прихильні слова свого старого :) «позаштатного» Патріарха, неймовірно дякуючи (без слів) за таку підтримку, і німіє від перебування на одній історичній осі зі своїми капеланами-попередниками: святими і не дуже.

Він іноді старіє, вже не може стрибнути в окоп, а тому капеланствує на аеродромі.

Він відчуває як мало він може і намагається розгадати слова «В слабості вашій сила Моя» (пор.: 2 Кор. 12,9) і тоді з Ліною Костенко повторює поетичний переспів 22 псалма, що написав воїн Давид: «Не відвертайся від мене, дай мені звук Твоїх кроків... немає у мене війська, немає у мене пророків».

Закриваючи очі бачить видива війни і загиблих. І він іде до них і ніяк не може дістати. І тоді він довго не спить... і читає «Ніч сповідника» і за текстом чи видивом (вже й сам не розбере) проступає образ його доби.

Іноді хоче «делікатесів АТО» – чіпсів і пепсі-коли.

Не розуміє, як це під час війни можна ходити з сумочкою, на якій написано Дольче енд Габана або Луї Віттон, купувати сувеніри в крамниці.

Є гарантом, живим запевненням справедливості світоустрою і тому не може впасти... тільки не на війні.

Іноді вірить у силу мощів святих воїнів.

Іноді він не буває на фронті... але перебуваючи у військовому шпиталі – краще б він був на фронті.

Має людські слабкості і хоче бути хоч би в чомусь першим: першим головним капеланом Збройних Сил, першим капеланом в АТО, першим нагородженим капеланом, першим в Пісках, Донецькому аеропорту чи на його вежі, хоче бути в складі Першого батальйону військових капеланів... в подальшому – «Першим штатним капеланом».

Тішиться, що серед священників, які побували в зоні АТО найбільше представників його конфесії. І забуває, що з тих капеланів, які займалися душпастирською опікою військовослужбовців до війни лише половина побували на фронті.

Беручи з рук підполковника нашивку «капелан» приймає її як найвищу нагороду свого земного життя.

Страшно боїться і йде по підвалах, де сидять в страху старі люди, які не можуть нікуди втекти.

Є жертвою тилової бюрократії... з усіх його співбратів лише трьом надано статус учасника бойових дій.

...жертвою сволочізма, коли його пораненого не приймають в Харкові у шпиталь «бо не військовослужбовець» і він на таксі мчить до аеропорту й летить військовим бортом до Львова, де вже шукають кошти йому на операцію.

Вважає, що має пігулку з Риму, яку (проте) можуть «виробити» на будь-якій горі або там, де є вітер... «бо вітер/дух (ruah) віє де хоче і голос його чуєш, хоча не знаєш звідки приходить і куди іде» (пор.: Ів. 3,8). Пігулку, яка називається Spiritu Sancti. І тоді він не вдягає бронезилет і залишає на лобі тактичні окуляри (перебуваючи в ДАП) і отримує осколкові поранення кінцівок і біля ока.

Оскільки він залишається людиною, його душа нагадує британський прапор. «Розпросторся душе моя на чотири татамі і не кулься од нагая і не крийся руками» (В.Стус)... і монаха, який 5-6 місяців у році прожив на війні не заженеш для духовної обнови до монастиря.

Він – бастион людяності «в час панування мороку, в страсні п'ятниці історії». І він дочекається

того часу, коли «всі твердині зла пануть і незламна могутність милосердя знову стане явною» (кард. Шарль Журне).

Тішитися про багато навернень в окопах, але не знає, що після війни ця хвиля спаде.

Віднині він носить те «тавро, яке не можна приховати, бо кожен, хто воював – носить свою війну в собі». І його війна колись помре разом із ним.

Пам'ятає як закон слова з 1-ї книги Макавеїв: «Того дня полягли в бою священики, що хотіли виявитися хоробрими й нерозважно вступили до бою» (5.67).

ЗАВЖДИ він вдячний Богові за те, що він може СЛУЖИТИ цим людям у цих обставинах... а значить служить і Йому.

Іноді, приїхавши з Дрогобича на фронт, він молиться про тишу і за весь час ротації/поїздки, весь час по ним не стріляють.

Не знає, що говорити матерям і як розмовляти з дітьми загиблих на війні під час похорону.

Іноді він говорить банальності («Бог вас любить») і ховається за словами з катехизму.

Кричить до Бога: «чому!?!»... і в цьому «чому»:

...чому пішли ті, що пішли у вічність слідом за Небесною сотнею?

...чому війна прийшла на цю землю, яка так просякнута кров'ю, що тут найкращий у світі чорнозем?

...чому нам явлено реальність зла?

...чому християни хочуть бути обдурені?

...чому гинуть діти, а батьки продовжують жити далі?

Вже не знає, як у черговий раз пояснити донечці чому тато їде з Харкова на війну.

Він «Завжди поруч!»

Він – наш... від того часу, як стрибав з парашутом або й не стрибав.. лише розповідав і слухав.

Він деколи хоче мовчати, а змушений проповідувати. Але настане той час, коли зродяться нові тексти, нові вірші, музика і пісні. Ба й уже він настає... і Боже милосердя розіллється так, що за поверненням тіл із війни... з часом повернуться і душі.

І будучи в таборі серед військових єпископ говорить про їхню несамоовитість у делікатному

захисті капеланів, але в тій же несамовитості вони усі (капелани) почнуть ще там, на війні, повертати душі людські до миру.

Але ж він – ЖИВИЙ... сучасний капелан... спокійний серед смерті в окупованому Донецьку, опікується церквою, пофарбованою в кольори нашого прапора.

Колись він вчиться воювати, щоб ніколи не скористатися цим, а лише з жахом зрозуміти яка розвинута наука вбивати людей.

Він розгортає над воїнами Небо і серед його друзів можуть бути кримські татари охрещені в Українській православній церкві в єдності з Московським патріархатом.

Він надає допомогу і вчиться (постійно) приймати допомогу і подяку від воїнів.

Він стає кращим другом сімей... записаним на духовних скрижалях їхньої історії.

І їде, маючи п'ятьох дітей, з-під Західного кордону нашої країни до Східного – туди, де війна.

Опісля і навіть на війні не любить коли його величають «найсвятіший отче».

Іноді він п'є... іноді палить... і їдучи на двох колесах гадає, що можна вирішити всі проблеми світу за допомогою ручки газу.

Вітає своїх колег-капеланів sms-ками в День їхнього народження, з Різдвом і Великоднем а також на Покрову... або й не вітає нікого.

Сказано: «Господь вихід і вхід його стерегтиме. Він стерегтиме його душу» (пор.: Пс. 121,8).

Він будує, будує, будує по всій зоні АТО каплиці, навіть у бліндажах. Ставить хрести і молитовні намети, щоб потягнувши за край, падаючі зорі (і не лише вони) не зачепили його друзів.

Іноді він лише той, хто забезпечує, завжди другий номер і в крайностях хоче сам брати зброю і їхати в бік Сходу.

Він вірить, що на війні «від смерті рятує справедливість» (Прип. 11.46).

Є живим свідченням того, що «води глибокі – задума в людським серці, але розумна людина їх черпатиме звідти» (Прип. 20.5).

Колись у юності разом з іншими, хто не знав війни, а також і військової служби – намагався осягнути «тайну слова «наказ», непорушність кордонів і», – як співає Висоцький, – «суть атаки і брязкіт бойових колісниць».

Він читав молитовники, видані в часи або після українських визвольних змагань, зміст слів яких почав розкриватися йому лише зараз.

«Він присутній в тому світі, де моральне і фізичне зло особливо глибокі» (А. дель Монте).

«Він доброволець в битвах духа, а не плоті. Він не стріляє, не керує військами, не лікує тіла, не відає організаційних турбот: вся його діяльність спрямована у сферу духа; він лікує душі; відновлює зруйновані храми духу, шукає Бога для себе і для своїх братів-грішників» (А. дель Монте).

Колись він хотів за Августином знати тільки Бога і душу. І більше нічого? Так. Більше нічого.

Такий він... сучасний капелан.

Він зараз серед нас. І можливо не переймаючись проблемами військового капеланства, колись (а «колись» може статися дуже скоро) відповідь на поклик начальника небесного воїнства Архистратига Михаїла євангельським текстом: «Я слуга Господній, нехай мені буде по слову твоєму»...

АМІНЬ.

КОДЕКС військового священика (капелана)¹

Військовий священик (капелан), відповідаючи на поклик Божий, бере на себе обов'язок дотримуватися заповідей любові та таких принципів:

- служити Богу і за Його допомогою людям, які служать і працюють у Збройних Силах України;
- дотримуватися традицій і практики своєї церкви (релігійної організації);
- бути свідомим того, що як військовий священик (капелан) для військовослужбовців Збройних Сил України він працюватиме в поліконфесійному середовищі і тому добровільно бере на себе обов'язок співпрацювати з капеланами інших релігійних конфесій для забезпечення душпастирської опіки військових та членів їхніх сімей, котрі перебувають під його опікою;
 - намагатися забезпечити задоволення релігійних потреб (душпастирську опіку) віруючим інших конфесій (релігій) у межах своєї компетенції так само сумлінно, як він це робитиме для вірних своєї конфесії (релігії);
 - поважати релігійні переконання та традиції віруючих військовослужбовців, як і право на свободу світогляду невіруючих;
 - здійснюючи моління і богослужіння, на яких присутні представники інших конфесій (релігій), намагатися звертати увагу на питання, які є спільними, не допускаючи міжконфесійних поділів та суперечок;
 - поважати релігійні вчення, переконання та практики кожного військового священика (капелана), який служить військовослужбовцям Збройних Сил України;
 - не вимагати від військовослужбовців Збройних Сил України служіння чи використання практик,

¹ Прийнято 05 червня 2013 р. на засіданні консультативно-дорадчого органу – Ради у справах душпастирської опіки при Міністерстві оборони України, затверджено наказом МО України від 27.01.2015 №40 «Про затвердження Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах України».

які суперечать релігійним практикам їхньої конфесії (релігії);

– намагатися підтримувати своїх колег у служінні через побудову конструктивних відносин із ними, а також і з персоналом за місцем служіння;

– намагатися бути прикладом у дотриманні духовних практик, праведності та здорового способу життя, а також приділяти час для участі в освітніх та рекреаційних програмах задля свого професійного та особистого розвитку;

– узгоджувати розпорядок свого духовного служіння з військовим розпорядком;

– у своєму служінні звертати увагу на працю із сім'ями військовослужбовців;

– чесно захищати всіх від дискримінації на основі релігійних переконань, національності та статі;

– дотримуватися конфіденційності щодо інформації, отриманої під час його служіння;

– не займатися переманюванням у свою віру послідовників інших конфесій (релігій), маючи право проповідувати тим, хто не ідентифікує себе з іншою конфесією;

– маючи духовну владу, якою його наділила його церква (релігійна організація), ніколи не використовувати свій статус задля нанесення шкоди особистості людини в релігійному, моральному та емоційному розумінні; використовувати своє душпастирське служіння лише задля якнайкращого задоволення релігійних потреб людей, які перебувають під його опікою;

– виявляти особисту віру та любов до Бога у своєму житті, намагаючись спільно зі своїми колегами–священнослужителями сприяти служінню в гідності і честі, до якого вони були покликані.

**До кого звертатися, якщо потрібен капелан
(контакти членів Ради у справах душпастирської опіки при
Міністерстві оборони України)**

Українська Православна Церква Київського Патріархату:

Голова Синодального управління військового духовенства УПЦ КП митрополит Черкаський і Чигиринський Іоан (Яременко), заступник – протоієрей Тарас Мельник.

Адреса офісу: м. Київ, 01601, вул. Трьохсвятительська, 4-б;

тел.: (093) 119-52-22, (067) 764-46-22, (066) 571-02-37; fax: (044) 270-69-55; e-mail: kyivpatrarmy@gmail.com; otec.taras@ukr.net,
сайт: www.kievpatrarmy.org.ua,

Українська Православна Церква (в єдності з Московським Патріархатом):

Голова Синодального відділу УПЦ із взаємодії зі Збройними Силами та іншими військовими формуваннями України митрополит Білоцерківський і Богуславський УПЦ Августин (Маркевич), помічник – Юрій Валігурський.

Єпархіальне управління: м. Біла Церква, 09117, вул. Гагаріна, 12;

Тел.: (044) 502-20-09, (067) 672-42-32; fax: (0456) 33-54-01, черг.: (0456) 33-54-04; e-mail: arh_avgustin@mail.ru;

Адреса офісу: м. Київ, 01015, вул. Лаврська, 25, корп. 34, кімн.11;

тел.: (044) 254-31-31, (067) 230-24-12;

e-mail: kapelan-kpl@ukr.net,

сайт: www.kapelan.org.ua.

Українська Греко-Католицька Церква:

Керівник Департаменту Патріаршої курії УГКЦ у справах душпастирства силових структур України єпископ Сокальсько-Жовківський Михаїл (Колтун), заступник – протоієрей Любомир Яворський.

Адреса офісу: м. Київ, вул. Михайлівська 17б,

тел./fax: (044) 279-19-20, (098) 422-92-23;

e-mail: yavorskyu@ukr.net,

сайт: www.kapelanstvo.org.ua.

Римо-Католицька Церква в Україні:

Відповідальний за співпрацю з Міністерством оборони України єпископ-ординарій Харківсько-Запорізький Станіслав Широкоградюк, помічник – отець Едуард Кава.

Діоцезія: м. Харків, 61057, Вул. Горького, 4,

тел.\fax (057) 706-17-66, (057) 706-25-54, (067) 989-44-17;

e-mail: bishop@r-catholic.kiev.ua, edkawa@ukr.net.

Українська Автокефальна Православна Церква:

Голова комітету зв'язків зі Збройними Силами та силовими структурами України – єпископ Вишгородський і Подільський УАПЦ Володимир (Черпак), помічник – протоієрей Димитрій Каран.

Координація капеланського служіння: м. Київ, 04060, вул. Покровська, 7;

тел.: (044) 425-33-22, (050) 213-48-05; (098) 580-47-25;

e-mail: bishopvcherpak@gmail.com, dmytro.karan@gmail.com

сайт: www.bishop.kiev.ua.

Всеукраїнський союз об'єднань євангельських християн-баптистів:

Відповідальний за співпрацю з Міністерством оборони України єпископ Михайло Андрашко, помічник – пастор Василь Хіміч.

Офіс союзу: м. Київ, 01004, вул. Л.Толстого, 3-Б;

тел.: (044) 234-8241; (067) 656-80-52;
Координація капеланського служіння:
тел.: (044) 570-37-57,
e-mail: vnkhimich@gmail.com.

Всеукраїнський союз церков християн віри євангельської – п'ятидесятників:

Заступник голови Всеукраїнського союзу церков християн віри євангельської - п'ятидесятників по соціальному служінню пастор Рустам Фатуллаєв, заступник – пастор Мар'ян Михайлишин.

Координація капеланського служіння:
тел.: (067) 220-50-16; (063) 037-35-25;
e-mail: rustam1972@ukr.net, : mihailishinm@gmail.com.

Союз вільних церков християн євангельської віри України:

Відповідальний за співпрацю з Міністерством оборони України пастор Геннадій Валуєв, заступник – пастор Олександр Корнієнко.

Координація капеланського служіння:
тел.: (044) 257-76-65; (098) 275-52-18, (096) 218-49-53;
e-mail: gmvalyev@ukr.net, kornienko_a@ukr.net

Духовне управління мусульман України:

Відповідальний за взаємодію зі Збройними Силами України шейх Рустам Гафурі, помічник – шейх Хасан (Маллакурбанов).

Офіс ДУМУ: м. Київ, 04071, вул. Лук'янівська, 46;
Тел.: (044) 465-18-77, (044) 465-18-78, fax: (044) 465-18-76;
e-mail: gafuri@ukr.net, dumu_kiev@ukr.net;
сайт: www.islam.ua.

Основні нормативно-правові акти у сфері військового капеланства

1). Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02 липня 2014 року № 677-р «Про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах, Національній гвардії та Державній прикордонній службі»;

2). Наказ Міністерства оборони України від 27 січня 2015 року № 40 «Про затвердження Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах України», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 14 лютого 2015 року за № 161/26606;

3). Наказ Міністерства оборони України від 07.07.2015 року № 320 «Про затвердження Положення про Управління з питань служби військового духовенства (капеланства) та Положення про територіальні відділення з питань служби військового духовенства (капеланства)»;

4). Наказ Міністерства оборони України від 17.03.2009 № 115 «Про затвердження Положення про Раду у справах душпастирської опіки при Міністерстві оборони України»;

5). Меморандум про співпрацю у справах душпастирської опіки військовослужбовців Збройних Сил України від 10 листопада 2008 року.

Список літератури:

Діброва В.А., Костюк П.І., Коханчук Р.М., Мельник О.І. Триумф серця.- Київ, 2010.- 224 с.

Забзалюк Д. Душпастирська служба українських військових формацій першої половини ХХ ст.- Львів, 2012. – 188 с.

Здіорук С.І., Суспільно-релігійні відносини: виклики Україні ХХІ століття.- К., 2005.

Зелінський А., о. Соняхи. Духовність на час війни. – Львів: «Видавництво Старого Лева», 2015. – 128 с.

Лебедович Іван. Польові духовники УГА. – Вінніпег, 1953. – 325 с.

А. дель Монте, Крест на подсолнухах. Дневник капеллана (1942-1943).- М., 2000. – 376 с.

Нагаєвський І., о.д-р. Спогади польового духовника. – Торонто, 1985. – 185 с.

Сребрянский Митрофан, о. Дневник полкового священника, служащего на Дальнем Востоке. – «Отчий дом», 1996.

Щавельський Георгій, протопресвітер. Воспоминання последнего протопресвитера русской армии и флота. В 2-х томах.

Щавельський Г., протопресвітер. Православное пастырство. – Сост. и послесл. протоиерея В. Ф. Федорова. - СПб.: РХГИ, 1996. - 688 с.

Фільми про капеланів:

«Бойовий 69-й / The Fighting 69th» (реж. – Уільям Кілі, 1940), (англ.)

«В порту / On the Waterfront» (реж. – Еліа Казан, 1954)

«Поп» (реж. – Володимир Хотіненко, 2009)

«Чортова служба в госпіталі М*А*S*Н» (амер. серіал, 1970-1982)

«Штрафбат» (реж. – Микола Досталь, 2004)

«Щасливого Різдва» (реж. – Крістіан Каріон, 2005)

д/ф «Воїни Божого духа» (реж. – Тарас Бабенчук, 2006)

д/ф «Капелани» (реж. – Валентин Дігтяренко, 2015)

д/ф «Парох Майданека» (реж. – Гжегош Лінковський, 2005)

д/ф «Цінувати чоловічі сльози» (реж. – Петро Дідула, 2014)

*Священнослужителі – капелани,
нагороджені відзнакою “Народний герой України”*

№ з/п	Прізвище, ім'я	Церква	Коли нагороджено
1	о. Андрій Зелінський	УГКЦ	наказ № 1 від 4 серпня 2015 року
2	о. Іван Ісайович	УГКЦ	наказ № 2 від 23 червня 2015 року
3	прот. Димитрій Поворотний	УПЦ КП	нагороджений 15 липня 2015 р.
4	о. Юрій Казьміренко	УПЦ КП	наказ № 6 від 23 липня 2015 року
5	о. Ігор Федоришин	УГКЦ	
6	о. Іван Гуня (псевдо «Блейк»)	УГКЦ	наказ №12 від 15 січня 2016 року
7	прот. Сергій Чечін	УПЦ КП	наказ №13 від 10 лютого 2016 року
8	о. Сергій Кошелюк	УПЦ КП	
9	о. Костянтин Холодов	УПЦ КП	
10	о. Тарас Коцюба	УГКЦ	

Видання ініційовано та здійснено
«Київським Богоявленським Ставропігійним Братством»
www.bratstvo-1615.org.ua

Верстка, макетування та дизайн обкл. *прот. Володимира Романишина.*
При оформленні книги використані фото *Романа Ніколаєва та Дмитра Муравського.*

Наклад 1000 прим.